

Aurelijos Leonavičienės monografijos *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas* recenzija

SAL 26/2015

Aurelijos
Leonavičienės
monografijos
*Kultūrinių
teksto reikšmių
interpretacija ir
vertimas* recenzija

Received 03/2015

Accepted 05/2015

REVIEWS / RECENZIJOS

Danguolė Melnikienė

Prof. dr., Vilniaus Universiteto Užsienio kalbų instituto
Romanų kalbų katedros vedėja, Vilniaus universitetas, Lietuva.

<http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.26.12428>

Vertimas, kaip ir leksikografija, yra viena iš seniausių žmogaus humanitarinės veiklos rūšių, kuri, anot Johano Volfgango Gėtės, neabejotinai išlieka ir „viena esmingiausių bei labiausiai nusipelnančių pagarbos: „Koranas sako: Dievas davė kiekvienai tautai pranašą, kalbantį jos kalba. Štai kodėl kiekvienas vertėjas yra pranašas savo tautai“ (Goethe, 1968). Vertimo vaidmuo ypatingai svarbus nedidelėse kalbinėse bendruomenėse, kurių įtaka pasauliniame kontekste nėra didelė. Lietuvių kalba – jos vartotojų skaičius vos keturi milijonai – nėra išimtis. Per pastaruosius dvidešimt ketverius metus, t. y. nuo Lietuvos nepriklausomybės pradžios 1990 metais iki 2014 metų pabaigos, į lietuvių kalbą išversta daug užsienio autorių kūrinių, parašyta nemažai vertimo mokslo ir kritikos straipsnių (L. Pažūsis, I. Balčiūnienė, I. Ragaišienė, R. Klioštoraitytė, L. Černiuvienė, L. Petrulionė, L. Ulvydienė, B. Abramovaitė), domėtasi įvairiais tekstų vertimo aspektais, vieno ar kito kūrinio vertimo problemomis. Gerokai mažiau dėmesio iki šiol sulaukė lietuvių literatūros tekstų vertimai į kitas kalbas, nors per paskutiniuosius du dešimtmečius labai suintensyvėjo lietuvių autorių kūrinių vertimas į anglų, prancūzų, vokiečių, ispanų, italų, čekų, slovakų, lenkų, latvių, švedų ir kitas kalbas. Nors kai kurie lietuvių autorių kūrinių vertimo klausimai taip pat buvo nagrinėti pavieniuose V. Kalėdaitės ir V. Asijavičiūtės, C. Caro Dugo, G. Dručkutės

Research Journal
Studies about Languages
No. 26/2015
ISSN 1648-2824 (print)
ISSN 2029-7203 (online)
pp. 149-152
DOI 10.5755/j01.sal.0.26.12428
© Kaunas University of
Technology 2015

straipsniuose, nesuklysimė pasakę, kad nuosekliausiai ir išsamiausiai vertimų į prancūzų kalbą ypatumai buvo gvildinti profesorės Aurelijos Leonavičienės darbuose. Nuo 2005 metų ši autorė yra paskelbusi ne tik apie dešimtį mokslinių straipsnių, bet ir vadovėlį *Vertimo atodangos teorija ir praktika (prancūzų – lietuvių kalba)* (Leonavičienė, 2010). Be jokios abejonės, recenzuojama monografija yra brandus ir svarus šios ilgametės mokslinės veiklos rezultatas.

A. Leonavičienės monografija „Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas“ – tai pirmasis Lietuvoje atliktas tyrimas, kuriame pateikiama plati paskutiniųjų dvidešimt ketverių metų lietuvių rašytojų, poetų vertimų į prancūzų kalbą kultūrinių reikšmių vertimo analizė, kurios pagrindinė problema – kultūrinė vertimo transpozicija. Meninių tekstų kultūrinės reikšmės, kaip mokslinio tyrimo objektas, yra pasirinktas remiantis vertimo moksle seniai išsakyta nuomone, kad vertimo procese daugiausia vertimo problemų kelia ne teksto kalbos vienetai ar kalbinių reikšmių skirtumai, bet perėjimas iš vienos kultūrinės sistemos į kitą. Autorė, atsižvelgusi į lietuvių kultūrinių reikšmių vertimo sisteminių tyrimų į kitas kalbas stygių ir aktualumą, knygoje nagrinėja šiuolaikinių lietuvių meninių tekstų kultūrinių reikšmių dėmenis: *intertekstinius vienetus, kultūriškai įprasmintus frazeologizmus, kultūrinės realijas, deminutyvus* – ir jų vertimą į prancūzų kalbą. Šie keturi kultūrinių reikšmių dėmenys skirtingai reprezentuoja šiuolaikinį vertimo objekto - visų prasmę perteikiančių ekstratekstinių, intertekstinių ir intratekstinių ryšių visumą - sudėtinius vienetus. Intertekstiniai dėmenys priklauso intertekstualumo lygmeniui, frazeologizmai ir deminutyvai – kultūriškai įprasmintiems intratekstiniams ryšiams, o kultūrinės realijos jungia ekstratekstualumą ir intratekstualumą. Mokslininkės tyrimo tikslas – iširti lietuvių meninių tekstų kultūrinių reikšmių (intertekstinių vienetus, frazeologizmų, kultūrinių realijų ir deminutyvų) kontekstinę realizaciją, tiriamųjų kultūrinių reikšmių grupių kiekybinį vartojimo dažnį, nustatyti frankofonų vertėjų taikytas kultūrinių reikšmių vertimo į prancūzų kalbą strategijas ir jomis išreikštas dabartinės prancūzų vertimų kultūrinės transpozicijos tendencijas. Monografijoje analizuojami įvairių lietuvių autorių (R. Šerelytės, R. Granausko, J. Savickio, G. Radvilavičiūtės, V. Juknaitės, S. Parulskio, R. Gavelio, J. Kunčino, S. Šaltenio, J. Grušo, A. Landsbergio, J. Vaičiūnaitės, J. Meko, M. Zingerio, J. Ivanauskaitės, I. Mero, S. T. Kondroto, K. Sajos, S. Neries, A. Marčėno, B. Vilimaitės, J. Apučio, M. Katiliškio ir kt.) kūriniai (bendra apimtis daugiau kaip 1000 puslapių) ir jų vertimai į prancūzų kalbą (bendra apimtis daugiau kaip 1000 puslapių), publikuoti nuo 1990 iki 2014 metų pabaigos. Analizuojamus meninius tekstus iš lietuvių kalbos vertė gimtakalbiai frankofonai vertėjai: I. Chandavoine-Urbaitis, M. Vitureau, J. C. Lefebvre, M. Puig, C. Paliulis, U. Karvelis ir kt. Jų vertimai buvo publikuoti Prancūzijoje: 2003 metais išleistoje lietuvių novelių antologijoje „Des âmes dans le brouillard“ (2003), 2000–2013 metų „Cahiers Lituaniens“ numeriuose (2000-2013), atskiruose leidiniuose, tokiuose kaip 1991 metais išleistame S. T. Kondroto „L'ombre du serpent“ (1991), 2007 metais – J. Meko „Ma vie nocturne“ (2007) ir kituose leidiniuose.

Monografiją sudaro įvadas, dvi dalys (teorinė ir tiriamoji) bei išvados.

Įvade trumpai pristatomas bendras paskutiniojo dešimtmečio vertimų iš užsienio kalbų į lietuvių kalbą ir iš lietuvių kalbos į užsienio kalbas tyrimų kontekstas, aptariamas šioje mokslo monografijoje aprašomo tyrimo naujumas ir aktualu-

mas, tiriamasis objektas, tikslas, tiriamoji medžiaga, šiuolaikinių vertimo tyrimų metodologinės nuostatos, pateikiama monografijoje aprašomo tyrimo metodologija, nurodoma darbo struktūra.

Teorinėje monografijos dalyje aptariami vertimo mokslo paradigmos pokyčiai, pagrindinių vertimo sąvokų turinio kaita, pasikeitęs originalo ir vertimo santykio traktavimas, vertimo strategijų klausimai, apžvelgiamos tradicinės vertimo paradigmos virsmo skaitmeninio vertimo paradigma priežastys, šiuolaikinių vertimo teorijų konceptualieji skirtumai, lemiantys požiūrį į kultūrinės teksto reikšmes, jų interpretavimą ir vertimo strategijų taikymą. Sistemine mokslinė literatūros analizė atskleidžia kultūrinės meninių tekstų reikšmes kaip dinaminę kategoriją, jų vaidmenį daugiasluoksniėje kūrinių semantikoje, leidžia teoriškai apibrėžti kultūrinius tekstų dėmenis, jų vaidmenį perteikiant kultūrinę pasaulėjautą ir pasaulėžiūrą individualiame meninio stiliaus kūrinyje.

Tiriamąją monografijos dalį sudaro keturi skyriai, kuriuose aprašomi skirtingi kultūrinę reikšmę turintys teksto dėmenys: kultūriškai įprasminti intertekstiniai vienetai, frazeologizmai, kultūrinės realijos ir deminutyvai. Tyrimas pradedamas nuo didesnių kultūrinių teksto dėmenų – *intertekstinių vienetų*, kurie įveda į tekstą papildomų kultūrinių kontekstų, pripildo kultūrinių konotacijų, atskleidžia potencialias kultūrinės reikšmes, supančias semantinį kūrinių branduolį, ir lemia mažesnių kultūrinių teksto dėmenų vertimo sprendimus. Intertekstinių reikšmių analizei skirtame skyriuje nagrinėjama intertekstualumo raiška lietuvių meniniuose tekstuose, juo implikuojamos kultūrinės teksto reikšmės, kultūrinė pasaulėjauta, frankofonų vertėjų pasirinkta intertekstinių reikšmių interpretacija ir vertimo strategijos.

Antrame tiriamosios dalies skyriuje nagrinėjama konceptualioji denominacija – *frazeologizmai*, turintys pridėtinę kultūrinę vertę. Tyrime analizuojamas jų kontekstinis vartojimas ir vertimas į prancūzų kalbą. Aprašius frazeologizmus kaip kultūrinį meninio teksto dėmenį ir vertimo vieneto sudėtinę dalį, monografijoje pateikiamas empirinės medžiagos pavyzdžių vartojimo polinkių ir vertimo strategijų taikymo tyrimas, keliami kultūrinių kontekstų supratimo, vertimo strategijų tikslingo pasirinkimo, kultūrinės adaptacijos ir originalo destrukcijos klausimai. Gauti tyrimo rezultatai leidžia nustatyti dažniausias lietuvių frazeologizmų vertimo į prancūzų kalbą strategijas, probleminius atvejus ir teoriškai papildyti vertimo tyrėjų aprašytas frazeologizmų vertimo strategijas, pateikti praktinius siūlymus lietuvių frazeografijos atstovams.

Trečiame tiriamosios dalies skyriuje analizuojamas *kultūrinių realijų* vertimas kintančios vertimo paradigmos kontekste. Atliekant tyrimą nagrinėjamos lietuvių meninių tekstų kultūrinių realijų reikšmės, realijų svarba perteikiant kultūrinę kūrinių pajautą ir viso teksto prasmę. Tiriant šių vienetų vertimą į prancūzų kalbą, laikomasi holistinės teksto sampratos, realijų vertimo strategijos nagrinėjamos viso teksto požiūriu, aprašomas strategijų kiekybinis pasiskirstymas, jų taikymo tikslingumas, tyrime apžvelgiamos bendrosios lietuvių kultūrinių realijų vertimo tendencijos.

Paskutiniame, ketvirtame tiriamosios dalies skyriuje analizuojamos empirinės medžiagos *deminutyvų* – sociokultūrinę ir subjektyviąją vertinamąją reikšmę turinčių darybos vedinių, kontekstinės reikšmės, darybos produktyvumas, so-

ciokultūrinis vartosenos savitumas ir vertimo į prancūzų kalbą strategijos. Tiriant diferenciniu meninių tekstų požymiu laikytinus deminutyvus, jų vertimo ypatumus, kreipiamas dėmesys į vertimo strategijų taikymo dažnį, tikslingumą, strategijų pasirinkimą lemiančius kalbinius ir sociokultūrinius ypatumus.

Mokslo monografijos apibendrinamosiose išvadose pateiktos tiriamosios medžiagos kultūrinių dėmenų (intertekstinių vienetų, frazeologizmų, kultūrinių realiųjų, deminutyvų) vertimo į prancūzų kalbą vyraujančios strategijos ir jų taikymo ypatumai leidžia traktuoti vertimą, ypač meninių kūrinių, kaip daugiasluksnį hierarchinį procesą. Atlikus lietuvių meninių tekstų tyrimą, išryškėja frankofonų vertėjų požiūris į lietuvių kultūrinės reikšmės, jų supratimo, stilistinio vertinimo viso teksto požiūriu svarba, adaptavimo siekiai ir galimybės, dabartinių frankofonų vertėjų darbo praktikoje atsispindinčios šiuolaikinės kultūrinės transpozicijos tendencijos.

Didžiulę praktinę reikšmę turi monografijos gale pateikiama dalykinė rodyklė, leidžianti skaitytojui operatyviai susirasti reikiamą informaciją – deja, iki šiol Lietuvoje ši tradicija dar nėra įsigalėjusi. Vertėtų atkreipti dėmesį į išsamų literatūros sąrašą, kuriame pateikiami (159 pozicijos) tyrinėjimai penkiomis (!) Europos kalbomis.

Šis tyrimas nebejotinai naudingas vertėjams, redaktoriams, vertimo tyrėjams ir teoretikams, kultūrologams, literatūrologams ir žodynų rengėjams. Gauti lietuvių kultūrinių teksto reikšmių vertimo į prancūzų kalbą mokslinės analizės rezultatai gali būti panaudoti tolesniems lyginamiesiems kelių Europos šalių praktinio vertimo ir šiuolaikinių vertimo tendencijų moksliniams tyrimams.

Literatūra

1. Cahiers Lituaniens, revue annuelle éditée par l'association Alsace-Lituanie, Strasbourg, années 2000–2013.
2. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines, 2003. Caen : Presses universitaires de Caen.
3. Goethe, J. W. von., 1968. Fragments sur la nature. In Pages choisies de Goethe, Paris, Editions sociales, p.18.
4. Kondrotas, S. T., 1991. L'ombre du serpent, Paris : Albin Michel.
5. Leonavičienė, A., 2010. Vertimo atodangos teorija ir praktika (prancūzų – lietuvių kalba). Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
6. Leonavičienė, A., 2014. Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas. Mokslo monografija. Kaunas: Technologija.
7. Mekas, J., 2007. Ma vie nocturne, Vilnius : Baltos lankos.

Apie autorę

Danguolė Melnikienė

Prof. dr., Vilniaus Universiteto Užsienio kalbų instituto Romanų kalbų katedros vedėja, Vilniaus universitetas, Lietuva.

Akademių interesų sritys

Dvikalbė ir vienakalbė leksikografija ir metaleksikografija, prancūzų leksikologija.

Adresas

Universiteto 5, 01131 Vilnius, Lietuva.

El. paštas:

dang3@takas.lt